

آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران / ۹۱

یرمید علی همدانی

دکتر سی‌اکی ولایتی

شرکت سهامی کتابهای جیبی
وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر
تهران، ۱۳۹۳

تهران: خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال،

صندوق پستی ۴۱۹۱-۱۱۳۶۵

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

www.amirkabir.net

عنوان کتاب: میر سیدعلی همدانی

نویسنده: دکتر علی اکبر ولایتی

ناظر: سجاد محمدی

سرور استار مجموعه: هومن عباسپور

ویراستار استادی: لنا دانیالی

ویراستار زبانی و صوری: سحر صولتی

طراح جلد: محمدرضا نبوی

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۳)

حروف متن: کریم ۱۴ روی ۱۸

چاپ: چاپخانه جغرافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران:

خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۸۸

شمارگان: ۵۰۰

کاغذ: بوبین ۷۰ گرمی

۴۵ ریال

همه حقوق محفوظ، هرگونه نشر غیر مجاز، نقض و بازتولید، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی یا جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی علمی) در مجله، مستندوبوسی و مانند آنها بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و در صورت نقض قابل پیگیری است.

سرنخه: ولایتی، علی اکبر، ۱۳۳۴-

عنوان و نام پدیدآور: میر سیدعلی همدانی / علی اکبر ولایتی

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۱۲۴ ص.

فروست: آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران: ۹۱.

شابک: 978-964-443-599-0

وضعیت فهرست نویسی: فبا!

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۳۱]-۱۳۳.

یادداشت نمایه.

موضوع: همدانی، علی بن شهاب‌الدین، ۷۱۴-۷۸۶ ق. - نقد و تفسیر.

موضوع: عارفان - قرن ۸ ق. - سرگذشتنامه.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ و ۸ هـ. ۲۷۹.۴: BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷:۸۹۲۴

شماره کتابشناسی ملی: ۲۵۶۸۳۶۸

دربارهٔ مجموعه

به گواه معتبرترین منابع، دانش بشری، مسلمانان و به‌ویژه ایرانیان سهم چشم‌گیر و پیش‌رو در گسترش دانش بشری داشته‌اند و دیدگاه‌ها و جریانات سبک‌های تازه‌ای به معرفت بشری افزوده‌اند و، چون سال‌هاست که پژوهش‌های این‌جانب درمورد فرهنگ و تمدن اسلام و ایران بوده است، مجموعه «آفتاب» را با کمک یاران هم‌دل و با اصالت‌دارک دیدیم که هر عنوان آن به معرفی یکی از مشاهیر اسلام و تمدن اسلام و ایران اختصاص یافته است.

امت مسلمان مدت هزار سال مهد علم و تمدن و فرهنگ جهان بود و ایران پرچم‌دار این نهضت بزرگ اسلامی. حکیم بزرگ ما، ابوالقاسم فردوسی، عمر خویش را بر سر عزت

ایران گذاشت و دیگر حکیم سترگ، نظامی گنجوی، فرمود:
«همه عالم تن است و ایران دل».

در دو - سه قرن اخیر، هجوم فرهنگی و نظامی و سیاسی و اقتصادی استعمار موجب رخوت و عقب افتادگی جوامع مسلمان شد، ولی بیداری اسلامی قرن گذشته و معاصر و برش اسلامی چند دهه اخیر موجب حرکت مسلمانان شد. در این میان، تألیف و انتشار مجموعه آفتاب، که در آن به معرفی بزرگان علمی و فرهنگی ایران و جهان اسلام پرداخته ایم، دیدیم مجموعه ای از موضوعات و زمینه های علمی و فرهنگی و اندیشگی تدارک یابد تا مکمل مجموعه «آفتاب» شود و به سیر تکوین و تطور زمینه های علمی و فرهنگی مربوط به ایران و جهان اسلام در آن بررسی شود. هر عنوان از کتاب های مجموعه «آفتاب معرفت» مربوط به یکی از این موضوعات خواهد بود. در این مجموعه های «آفتاب معرفت» و «آفتاب» مکمل یکدیگر خواهند بود: در مجموعه «آفتاب معرفت» به سیر تطور موضوعات و زمینه های علمی و فرهنگی ایران و اسلام خواهیم پرداخت و در مجموعه «آفتاب» بزرگان این زمینه ها و موضوعات را معرفی خواهیم کرد.

برای تحقق چنین حرکتی، از جمله اقدامات اساسی معرفی و بازشناساندن علوم عقلی و نقلی و دقیقه و تجربی و ادبی در تاریخ تمدن اسلام و ایران و بازتعریف ارزش‌های اعتقادی اسلامی و هویت ملی است. در این جهت، مؤسسهٔ انتشارات انجمن علمی گام شد و جناب حجت‌الاسلام دکتر سیدمهدی یاموشی به این کم‌ترین پیشنهاد تألیف مجموعهٔ «آفتاب» را در یکصد مقالهٔ بلند تک‌نگاری در معرفی بزرگان تاریخ علم و فرهنگ اسلام و ایران کرد و اکنون، به یاری خدای «عزّ ذکرة»، مجموعهٔ «آفتاب معرفت» را در معرفی علوم و معارف در ایران و جهان اسلام انتشار می‌دهیم. امیدواریم بررسی سیر تاریخی و «در - زمانی» مجموعهٔ معارف بشری در ایران و جهان اسلام در کنار بزرگان هر یک از این معارف مجموعه‌ای شود که ان شاء الله مورد اقبال دانش‌پژوهان قرار گیرد. هنوز راه درازی در پیش داریم و این راه را با نقد صاحب‌نظران پیموده نخواهد شد.

خداوند متعال را سپاس گزارم که در این طریق از یاری و مساعدت ارزشمنند و حیاتی همراهانی چون دکتر محمدرضا شمس اردکانی، فرید قاسملو، دکتر محمود مصدق، هومن عباسپور، مرتضی فکوری، دکتر ایمان نوروزی، مصطفی ناظم‌نیا،

حسن صمیم نیک‌بی، خانم‌ها رویا خوش‌نیت و مهناز مقدسی
برخوردارم و افراد پیرانگیزه‌ای چون آقای علیرضا برازش، رئیس
محترم، و دیگر همکاران ایشان در مؤسسه انتشارات امیرکبیر از
جمله آقایان سجاد محمدی، مهدی ساروخانی، امیرحسین حیدری
که با اخلاص و شوق ما را همراهی می‌کنند.

دکتر علی‌اکبر ولایتی

فهرست

۱۳	 مقدمه
۱۷	 فصل اول: روزگار میر سیدعلی همدانی
۲۱	 اوضاع دینی
۲۴	 رواج تصوف
۲۵	 کبرویه
۲۷	 فصل دوم: زندگانی میر سیدعلی همدانی
۲۷	 تولد و خاندان
۳۳	 تحصیل علوم
۴۱	 سفرها
۵۳	 مذهب و مسلک سیدعلی همدانی
۵۷	 مشایخ سلسله فقر
۶۱	 معاصران و معاشران
۶۸	 وفات
۷۰	 نثر سیدعلی همدانی
۷۴	 سبک اشعار

۷۵	فصل سوم: آثار میر سید علی ہمدانی
۷۵	آثار فارسی
۷۵	ذخیرۃ الملوک
۷۹	مرآت الثائبین
۸۱	مشارب الاذواق
۸۱	اوراد فتحیہ
۸۳	سیر الطالبین
۸۳	رسالۃ ذکر یہ
۸۴	مربوبات امیریہ
۸۵	تہذیب
۸۵	داوود
۸۶	بہر شاہی
۸۷	موجلک
۸۷	واردات امیریہ
۸۸	دہ قاعدہ
۸۹	چہل مقام صوفیہ
۸۹	منامیہ
۹۰	ہمدانیہ
۹۱	اعتقادیہ
۹۱	اصطلاحات صوفیہ
۹۲	عقبات (قدوسیہ)
۹۳	مشیت
۹۴	حقیقت ایمان
۹۴	مشکل حل
۹۵	سیر و سلوک (حق الیقین)

۹۶	حل الفصوص
۹۶	نسبت خرقة درویشی
۹۷	درویشیه
۹۸	آداب المریدین
۹۸	انسان نامه
۹۹	نوریه
۱۰۰	وینیه
۱۰۰	سینیه
۱۰۱	اسناد راد حیه
۱۰۱	مستدات
۱۰۱	آداب ربه
۱۰۲	طایفه مردم
۱۰۳	حقیقت نور و تقویم
۱۰۴	اختیارات منطق الطیر (صفت و احوال)
۱۰۴	اسناد حلیه حضرت رسول
۱۰۵	اقرب الطريق الذالم یوجد الرفیع
۱۰۵	فتوئیه
۱۰۶	فی السواد اللیل و لبس الاسود
۱۰۶	سؤالات
۱۰۶	معاش السالکین
۱۰۶	مرادات دیوان حافظ
۱۰۶	منهاج العارفین
۱۱۰	اقوال در علم طب و کیمیا
۱۱۰	آثار عربی
۱۱۰	شرح اسماء الحسنی

۱۱۱	اسرار النقطہ
۱۱۲	المودة فی القربى و اهل العبا
۱۱۲	روضۃ الفردوس
۱۱۳	منازل السالکین
۱۱۳	فی علماء الدین
۱۱۴	رسالة الاوراد
۱۱۴	فی فضل الفقر و بیان حالات الفقرا
۱۱۵	صفة الفقر
۱۱۵	ذیۃ صغری
۱۱۶	القانیہ
۱۱۷	تناسخ المنسوخ فی القرآن مجید
۱۱۷	تفسیر حرب الہی
۱۱۸	فی خواہا اہل وطن
۱۱۸	التوبہ
۱۱۸	اربعین امیریہ
۱۱۹	اربعین فی فضائل امیر المؤمنین علی (ع)
۱۱۹	خطبۃ الامیریہ
۱۱۹	خواطریہ
۱۲۰	آثار منسوب
۱۲۰	السبعین فی فضائل امیر المؤمنین علی (ع)
۱۲۳	پیوست: نمونہ ای از نشر و نظم میر سید علی
۳۱	منابع
۳۵	نمایہ

مقدمه

سید علی بن شهاب الدین بن محمد، مشهور به میر سید علی همدانی، یکی از عارفان برجسته و شخصیت‌های مهم ادبیات و فرهنگ و فلسفه بود که در ۱۲ رجب ۷۱۴ در همدان دیده به جهان گشود و نزد دو دانشمند بزرگ زمان خود، تقی الدین علی دوستی و شرف الدین محمد نیریزدکانی علوم زمان خود، از جمله علم عرفان، را آموخت. میر سید علی از عارفان بزرگ شیعه است. وی در میان مردم همدانی ثروتمند و اهل سیاست به دنیا آمد، اما خرد جوانی توجه چندانی به سیاست نداشت. همدانی در علوم مختلف اسلامی تبحر داشت و قطبیت سلسله ذهبیه رضویه از آن او بود. از نکات جالب زندگی میر سید علی همدانی

سفرهای بسیار اوست که هدف آن تبلیغ دین و راهنمایی مردم بود. سفرهای متعدد او به کشمیر، این دیار را به پایگاه استواری برای اسلام تبدیل کرد. برخی از ملاحظات صوری همدانی در مکاتباتش با حاکمان سنی باعث شد تعدادی از نویسندگان وی را از صوفیان سنی برشمارند؛ در حالی که مارک روشنی دال بر تشیع او موجود است. زمانه همدانی مصر است با حمله مغول به ایران. از وی آثار و نوشته‌های متعدد برجای مانده که بسیاری از آنها به صورت خطی است و در کتابخانه سیده است.

میر سیدعلی همدانی عارف و عالم برجسته قرن هشتم که از هند تا ماوراءالنهر را به شهر آورد، در همدان زاده شد در هند بالید و در سرزمین‌های گوناگون زیست و در نهایت در کولاب آرام گرفت. فضلا و دانشمندان معاصر با میر سیدعلی او را «سلطان العارفین»، مردم کشمیر و را «شیخ اسلام» علی ثانی، ارادتمندان و مریدانش او را «شیخ همدانی» لقب داده‌اند. از او با نام امیر کبیر نیز یاد می‌شود و میر سیدعلی همدانی در تاجیکستان به «حضرت امیر جان» نیز معروف است. استاد شهید «مرتضی مطهری» در کتاب خدمات و تدبیر اسلام و ایران درباره میر سیدعلی همدانی می‌نویسد: «یکی از

کسانی که در کشمیر به اسلام خدمت کرده است، میر سیدعلی همدانی بوده، این مرد بزرگ که از مفاخر اسلامی است، هزاران شاگرد در کشمیر تربیت کرد که هر کدام برای خود استاد شدند، مقام سیدعلی هنوز در کشمیر محترم است.

میر سیدعلی همدانی تعداد بیش از ۱۴۰ اثر از میر سیدعلی همدانی باقی مانده که از جمله آثار ارزشمند وی می‌توان به ذخیره العارفین، منهاج العارفین، آداب المشایخ، دوایر القلوب، رسالة قدس ساله، و ریشیه اشاره کرد.

کتاب حاضر، آن است که تا با بهره‌گیری از متون تاریخی و تذکرها به بازشناسی و شرح احوال و آثار میر سیدعلی همدانی پرداخته‌اند.

نگارنده، به رغم آن که در تألیف این اثر از آرای استوار مورخان گذشته در کنار پژوهش‌های نوین بهره‌مند شده، حاصل کار را عاری از خطا و اشتباه نمی‌داند و به روتن، که لازمه هر کار علمی است، اهالی دانش و اندیشمندان به سبب این اثر و ارائه رهنمودهای راه‌گشایشان دعوت می‌کند. میر سیدعلی این باور است که دستیابی به توصیفی دقیق و همه‌جانبه از نقش وی نیازمند همکاری و هم‌فکری تمام اندیشمندان این عرصه، فارغ از گرایش‌های فکری و اختلاف سلیقه، است.